

2600 m

48

13./VIII.16

CLANKI ■ ■ ■

Severozahodni greben Sabotina (hrani: PANG 583,
t.e. 203, album 2, fotografija 298).

Sabotin, Kolovrat In Cerje – kraji spomina in naravne dediščine

PETRA SVOLJŠAK | Zgodovinski inštitut Milka Kosa

✉ petra.svoljsak@zrc-sazu.si

Izveček: Prispevek predstavlja del projektne naloge v okviru čezmejnega projekta BeWoP – Onkraj Poti miru: od čezmejnih zgodovinskih raziskav in kulturne dediščine do evropske poti in zgodb, katerega rezultat bo tudi prostodostopen spletni arhiv literature, projektov in dogodkov o Poti miru/Walk of Peace. Pregled bo osredotočen na tri izbrana pilotna območja – Kolovrat, Sabotin in Cerje, obravnava pa se tako zgodovinsko/kulturno kot naravno dediščino. Temu sledi tudi prispevek, ki na kratko obravnava tri izbrana območja z vidika kulturne in naravne dediščine.

Ključne besede: Pot miru/Walk of Peace, Kolovrat, Cerje, Sabotin, kulturna dediščina, naravna dediščina

Sabotino, Kolovrat e Cerje – luoghi della memoria e del patrimonio naturale

Rassunto: Il contributo presenta una parte dell'attività svolta nell'ambito del progetto transfrontaliero BeWoP – Oltre il Sentiero della Pace: dalle ricerche storiche transfrontaliere e dal patrimonio culturale verso un itinerario europeo e le sue storie, il cui esito sarà anche un archivio online ad accesso libero di letteratura, progetti ed eventi dedicati al Sentiero della Pace / Walk of Peace. La rassegna si concentra su tre aree pilota selezionate – Kolovrat, Sabotino e Cerje – prendendo in esame sia il patrimonio storico-culturale sia quello naturale. Segue un contributo che tratta sinteticamente le tre aree dal punto di vista del patrimonio culturale e naturale.

Parole chiave: Sentiero della Pace / Walk of Peace, Kolovrat, Cerje, Sabotino, patrimonio culturale, patrimonio naturale

Uvod

Projekt BeWoP – Onkraj Poti miru: od čezmejnih zgodovinskih raziskav in kulturne dediščine do evropske poti in zgodb¹ vodi Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju s partnerstvom v sestavi Evropsko združenje za teritorialno sodelovanje EZTS – GECT GO,

PromoTurismoFVG, Občina Miren - Kostanjevica, združenje Associazione Culturale èStoria ter Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (Zgodovinski inštitut Milka Kosa). Za eno izmed svojih nalog in rezultatov si je projekt zamislil oblikovanje spletno dostopnih informacij o literaturi, projektih in dogodkih, ki so povezani s tremi izbranimi območji čezmejnne Poti miru/Walk of Peace (WoP) in so obenem tudi pomembni kraji spomina na soško fronto ter gradniki WoP: Sabotin, Kolovrat

¹ Program INTERREG VI-A Italija-Slovenija 2021–2027, Razpis za standardne projekte št. 02/2023, Prednostna os 4 – Specifični cilj SC 4.6: Krepitev vloge kulture in trajnostnega turizma pri gospodarskem razvoju, socialni vključenosti in socialnih inovacijah.

in Cerje. T. i. pilotna območja so bila izbrana na podlagi njihove historične izpovedne vrednosti, geografske umeščenosti in različne tipologije spominske krajine. Tako Sabotin kot Kolovrat sta muzeja prve svetovne vojne/soške fronte na prostem, medtem ko je Cerje postala točka na Poti miru zaradi sodobnega monumentalnega stolpa, v katerega je umeščena fragmentarna pripoved o zgodovini 20. stoletja na robu slovenskega etničnega prostora, poleg tega je okolica bogata z izvirno dediščino soške fronte – v sklopu WoP skupaj predstavljajo park in pomnik miru.

Naravna dediščina

Tri izbrana področja so del treh različnih geografskih in geoloških območij. Kolovrat je sedem kilometrov dolg gorski hrbet med Soško dolino in Beneško Slovenijo, ki predstavlja prehodno, predalpsko–submediteransko območje, kamor sodi tudi Sabotin, medtem ko se Cerje (Veliko Cerje) vzpenja na robu kraške planote.

Sabotin je zaradi svoje lege na stiku predalpskega, submediteranskega in dinarskega območja floristično izjemno bogato območje (Spletni vir 1), saj naj bi na njem zabeležili kar 609 rastlinskih vrst (Spletni vir 2). Na to vpliva predvsem krajevno podnebje, ki je na osojnih pobočjih Sabotina nad reko Sočo hladnejše, do Solkana in roba Goriških brd pa na rastlinje vpliva mediteransko podnebje. Tako na osojnih pobočjih rastejo alpske rastlinske vrste (npr. gorski kosmatinec, kranjska in brstična lilija, ilirska in travnolistna perunika, bodoglavac, bodeča neža), na prisojnih pa mediteranske vrste (npr. avtohtoni črni hrast, črni bor, ametistasta možina, ruj, navadni jesenšek, šmarna dušica); veliko rastlin je zavarovanih. Območje Sabotina sodi v mrežo Natura 2000, kar zagotavlja varstvo in ohranjanje biotske raznovrstnosti, to pomeni zaščito velike pestrosti habitatnih tipov ter rastlinskih in živalskih

vrst, med drugim pa je Sabotin življenjski prostor ogroženih planinskih orlov in laških gadov (Spletni vir 3). V preteklosti je veljal za goro modrasov, a se je število kač zmanjšalo, poleg modrasa in laškega gada lahko na Sabotinu najdemo tudi črnopikčasto kuščarico. Pester je svet metuljev (70 vrst), med njimi je nekaj tudi ogroženih (veliki nočni pavliček, barjanski okarček, deteljin modrin idr.). Sabotin je migracijski koridor beloglavih jastreb, njegove skalnate stene predstavljajo mednarodno pomembno območje za ptice, na njem prezimujejo gorske vrste ptic, kot so skalni plezalček, planinska pevka in skalna lastovka, gnezdijo kačarji in skalni strnad. Preletavajo ga tudi nočne ptice. Pester je svet pajkov, celo takih, ki spominjajo na črno vdovo (dve vrsti pajka krogličarja), a sta za človeka nenevarna, pa hroščev, kobilic in drugih insektov, številni so tudi (nenevarni) škorpioni. Po Sabotinu se pasejo srnjad, divji prašiči, celo divje mačke in gamsi (Spletni vir 2).

Greben Kolovrata je, podobno kot Sabotin, območje srečevanja sredozemskih in alpskih vplivov; prvi so bolj izraziti v poletnem, drugi pa v zimskem času. To prispeva k veliki pestrosti rastlinskih in živalskih vrst – posebnost so travišča, ki so življenjski prostor ogroženih rastlin, npr. orhidej, mečkov in lilij, ter različnih živali, kot so metulji in nekateri ptiči. Kolovrat predstavlja tudi del selitvenega koridorja rjavega medveda in preletnega koridorja beloglavih jastreb (Spletni vir 3).

Cerje predstavlja območje kraške flore in favne z domorodnimi rastlinami, kot so mali jesen, črni gaber, rešeljika, navadni brin, puhasti hrast in ruj (Spletni vir 4). Živalski svet Velikega Cerja in njegove okolice predstavljajo divje živali, veverice in ptice, kot so kukavice ali čuki, srečati pa je mogoče tudi kače. Skupaj z ostalim kraškim delom občine Miren - Kostanjevica sodi v območje Natura 2000 in je življenjski prostor ogroženih

evropskih rastlinskih ter živalskih vrst (netopirjev, metuljev, hroščev, dvoživk), obenem pa je tudi selitveni koridor velikih sesalcev. Na posebni listi ptic Natura 2000 je navedenih kar 7 vrst netopirjev (Analiza stanja Občina Miren - Kostanjevica (Spletni vir 5)). Kras, in s tem tudi območje Cerja, predstavlja posebno varstveno območje (SPA) ter je tretje največje mednarodno pomembno območje za ptice v Sloveniji. V okolici Cerja je bilo leta 1995 opaženo zadnje gnezdišče vrtnih strnadov, najpogostejša ptica v njegovi okolici pa je rjava penica, ki je lokalno najbolj pogosta vrsta; razmeroma pogoste so tudi smrdokavre, ki so v preostali Sloveniji postale redkost, enako velja za rjavega srakopera. Na območju Cerja so opazili tudi svatovske prelete orla kačarja, kar je potrdilo domneve o njegovem gnezdenju na tem območju. Izjemna posebnost pokrajine so kraške jame – Jama pod Pečinko (Lokvica) je denimo razglašena za naravni spomenik. V požaru na Krasu poleti 2022 je pogorelo več kot 3700 ha površin, od tega je bilo 2900 ha gozdov, ki so jih začeli sanirati že konec istega leta. V Sloveniji še ni bilo opravljene celostne študije o ekoloških posledicah požara, zato za ključne ugotovitve povzemam študijo Univerze v Vidmu, ki temelji na kombinaciji terenskih meritev in satelitskih posnetkov. Požar je v gozdovih najbolj prizadel ruj in mali jesen, pri živalskih vrstah so zaradi prehrane opazili povečanje prisotnosti nekaterih rastlinojedih sesalcev (srn, zajcev, šakalov). Študija nadalje ugotavlja, da so se posamezni habitati spontano obnavljali, grožnjo pa predstavljajo podnebne spremembe ter širjenje tujerodnih in invazivnih vrst, ki povzročajo spremembe v favni. Požar je vplival tudi na ptičjo populacijo, prisotnih je manj vrst ptic in tudi posameznikov ptičjih vrst (Spletni vir 6). Izjemna značilnost Velikega Cerja je vsekakor razgled, ki se razprostira od Vipavske doline, Goriške, Julijskih in Karnijskih

Alp, Furlanske nižine ter Doberdobske planote do Jadranskega morja.

Zgodovina

Zgodovinsko lahko tri izbrana področja primerjamo predvsem z vidika prve svetovne vojne oziroma soške fronte ter z njo povezane Poti miru, tako Sabotin kot Kolovrat pa sta mejni območji med Italijo in Slovenijo (Jugoslavijo do 1991), kar ju je dodatno zgodovinsko opredeljevalo.

Kolovrat in kraji na obeh straneh meje, zlasti pa tisti v Beneški Sloveniji, so dolgo veljali za sinonim odročnosti, k čemur je pripomogla predvsem kombinacija obmejnega in gozdnatega območja. To stanje naj bi presegel čezmejni projekt Kolovrat (1996–1999), ki ga je na italijanski strani financiral program INTERREG, na slovenski pa Phare (Oblikovanje skupnega gospodarskega in kulturnega prostora Kolovrata in Benečije, SMP SLOVENIJA – ITALIJA SL-9701.04.01) (Skočir 2005). Cilj projekta je bil celovit pristop k organiziranemu razvoju in revitalizaciji obmejnega prostora med Slovenijo ter Italijo, in sicer od Matajurja do Solkana. Dosegli naj bi ga z izkoriščanjem naravnih, zgodovinskih in kulturnih danosti »za razvojni impulz, ki ga v preteklosti ni bilo« (Udovič 2011: 5). Zgodovina območja Kolovrata je tesno povezana z oblikovanjem meje: do miru v Campoformidu (1797) najprej med habsburško monarhijo in Beneško republiko, po miru v Lunevillu (1801) med Svetim rimskim cesarstvom in prvo francosko republiko je to postala administrativna meja med Venetom ter Pokneženo grofijo Goriško in Gradiško, po letu 1807 pa je po Kolovratu potekala meja med Italijanskim kraljestvom in Goriško-Gradiško. Z mirom v Schönbrunnu (1809) se je meja premaknila na Sočo, Kolovrat pa je v celoti pripadel Italijanskemu kraljestvu. Po porazu Napoleona in Dunajskem kongresu (1814) je po njem tekla administrativna meja med Lombardsko-beneškim

kraljestvom in Goriško-Gradiško znotraj Avstrijskega cesarstva. Po avstrijsko-italijanski vojni (1866), v t. i. tretji (italijanski) vojni za neodvisnost, je po italijanski zmagi postal državna meja med Kraljevino Italijo in Avstro-Ogrsko vse do konca prve svetovne vojne ter razpada monarhije. Rapalska pogodba (1920) je določila mejo med kraljevinama Italijo in Jugoslavijo (SHS do 1929). Po drugi svetovni vojni je po Kolovratu najprej potekala meja med Italijo in cono A Julijske krajine pod ameriškim nadzorom, po pariškem sporazumu 1947 pa je bila tam postavljena in z Osimskimi sporazumi leta 1975 dokončno zakoličena meja med tedanjo Jugoslavijo (sedaj Slovenijo) ter Italijo.

Tudi zgodovina območja Sabotina je zgodba o meji, toda že konec 14. stoletja je bila na vrhu Sv. Valentina (535 m) na jugovzhodu sabotinskega grebena zgrajena romarska cerkev sv. Valentina s samostanom za patre frančiškane puščavnike, v kateri so opravljali bogoslužje do ukinitve leta 1782. Cerkveni kompleks je bil med prvo svetovno vojno skoraj uničen, po določitvi meje po drugi svetovni vojni je teritorialno pripadel Italiji (samostanski del) in Jugoslaviji (cerkev), arheologi z obeh strani meje pa so začeli urejati arheološki park na Sv. Valentinu. V arheoloških izkopavanjih je bil odkrit pravokoten tloris cerkve po vzoru istrskih romarskih cerkva; v 16. stoletju je bila cerkev povečana z vzhodno lopo, prezbitერიem, zakristijo in zvonikom. Cerkev je imela tri oltarje, glavni je bil posvečen Blaženi Devici Mariji, stranska pa sv. Valentinu in sv. Barnabu. Toda Sabotin je v javnem zgodovinskem spominu povezan predvsem z 20. stoletjem oz. z vsakdanjim pogledom Goričank in Goričanov ter obiskovalk in obiskovalcev Nove Gorice in Gorice na sabotinsko pobočje z italijansko karavlo ter napisom »Tito«, ki odseva njegovo novejšo zgodovinsko ozadje. Kot referenčna točka Poti miru in nekdanje soške fronte predstavlja kraj spomina tudi s

perspektive zgodovine dolgega trajanja, seveda v kratkem in intenzivnem 20. stoletju, ko se je zgodovina zgostila prav na obravnavanem območju. O obdobju prve svetovne vojne bo nekaj več napisanega kasneje, zato velja opomniti predvsem na čas po drugi svetovni vojni, ko je bila na Sabotinu leta 1947 načrtovana državna meja in je območje postalo skoraj nedostopno, saj so ga na jugoslovanski strani varovali graničarji, na italijanski pa obmejna straža. Na podlagi osimskega sporazuma (1975), ko je bila meja dokončno načrtovana, in 6. člena naslednjega sporazuma iz leta 1983, ki je predvidel pospeševanje gospodarskega sodelovanja, je bila leta 1985 zgrajena t. i. sabotinska ali briška cesta, ki je neposredno povezala Goriška brda z upravnim središčem Novo Gorico. Leta 1978 je bil ob shodu jugoslovanske mladine v Novi Gorici na Sabotinu postavljen napis »Naš Tito«, po uveljavitvi Osimskih sporazumov in premika meje zaradi gradnje ceste so brigadirji napis premaknili na pobočje pod Sv. Valentinom, kjer je od leta 2015 ostal le del napisa: »Tito«. Na italijanski strani sabotinskega pobočja stoji italijanska karavla, ki je zvečer osvetljena z barvami italijanske trobojnice, obe oznaki pa občasno motita pogled prebivalcev in prebivalk Gorice ter Nove Gorice.

Cerje je v sodobno zgodovino vstopilo s pobudo Društva TIGR in pridruženih veteranskih organizacij, da zgodovino zahodnega roba slovenskega etničnega ozemlja in njegov boj za obstoj v 20. stoletju obeležijo z arhitekturo, katere rešitev in simbolno izpovednost je ustvaril dr. Darko Likar s skupino študentk ter študentov Fakultete za gradbeništvo in arhitekturo. Po njegovih načrtih so leta 2002 začeli graditi 7-etažni stolp, visok 25 metrov, ki je bil odprt 17. septembra 2011 (Race 2011). Leta 2006 je skupina zgodovinarjev in zgodovinarjev (dr. Milica Kacin Wohinz, dr. Branko Marušič, dr. Petra Svoljšak) na pobudo takratnega predsedni-

ka Društva TIGR ter režiserja Marjana Bevka pripravila prvi osnutek razstave, ki bi dopolnila arhitekturno pripoved; izkušnji prve svetovne vojne je bila namenjena ena soba. Zadeve so se kmalu začele zapletati, tudi z vstopom Goriškega muzeja in njegove razstavne rešitve (2007), ki pa v nobeni točki ni bila uglasena s scenarijem, ki ga je naročilo Društvo TIGR, kar je privedlo do večletnega zastoja, novega scenarija leta 2013 in ponovnega vstopa Goriškega muzeja v razstavno zgodbo na Cerju. Kustos dr. Marko Klavora je skupaj z oblikovalko Evito Lukež pripravil razstavo, ki je ostala na papirju, delno pa je bila z naslovom »Na zahodnem robu« predstavljena v Almini hiši v Medani (2025). V stolp na Cerju so postavili multimedijsko razstavo o soški fronti (Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije), občasne razstave in slikarsko stvaritev slikarja Rudija Španzla Ples življenja in smrti. Vsako leto se na Cerju odvija prireditev ob mednarodnem dnevu miru.

Nedokončani projekti seveda niso bili le posledica strokovnih nesporazumov, temveč predvsem finančnih okoliščin, saj sta tako prostor (dokončan je bil znotraj več različnih projektov, ploščad pa bo zaključena v okviru potekajočega projekta BeWoP) kot njegova okolica prevelik finančni zalogaj za Občino Miren - Kostanjevica, patronata nad pomnikom pa ne prevzame nobena državna ali muzejska ustanova.

Dediščina prve svetovne vojne

Zaradi svoje izjemne lege na desnem bregu Soče med Kobaridom in Tolminom je imel Kolovrat v pozicijski vojni posebno vlogo, saj je italijanska vojska z njegovega hrbta lahko opazovala dolino in avstro-ogrsko položaje na tolminskem mostišču, deloma pa tudi na Mrzlem vrhu. Z ustalitvijo fronte se je območje Kolovrata spremenilo v pravo mravljišče vojakov in delavcev, ki so travnike in pašnike prepredli z desetlinami kilometrov strelskih

in povezovalnih jarkov, cest, mulatjer ter telefonskih linij, gradili so opazovalnice, barake in utrjene položaje, pred njimi pobočja prepredli z bodečo žico, vrtali kaverne in položaje za topništvo. Hrbtenica tega sistema je bila cesta, ki je potekala tik pod slemenom po varni južni strani in se nato pri Solarjih razcepila proti jugu po obeh grebenih nad dolino Idrijce do Stare Gore ter po Kanalskem Kolovratu vse do Korade ter Goriških brd. Po njej je prihajala oskrba, odvijali so se premiki italijanskih enot z območja Čedad, Krmina in Gorice, možni so bili tudi prevozi topov največjih kalibrov, kar je italijanski vojski omogočalo neprimerno boljšo oskrbo in položaje, kot so jih imeli nasprotniki na drugi strani doline. Italijani so za prvo črto svojih položajev postopoma zgradili še dve obrambni liniji, če bi se potek vojne spremenil v njihovo škodo. Drugo so pred avstro-ogrsko-nemško ofenzivo poimenovali »črta obrambe do skrajnosti«, tretjo pa »armadna črta«. Med njima je bila najmanjša razdalja prav na Kolovratu pod vrhom Na gradu. Na tem območju so bile razporejene enote, ki so od tod odhajale na bojišče ali bile v rezervi, pa tudi poveljstva, opazovalnice, telefonske centrale in enote za signalizacijo s svetlobnimi signali.

V avstro-ogrsko-nemški protiofenzivi, ki se je začela 24. oktobra 1917, so napadalci na to območje usmerili močne sile, saj bi si z osvojitvijo položajev in vrhov na Kolovratu odprli pot v Nadiške doline ter proti Čedadu. Poveljniku, ki bi s svojo enoto zavzel vrh Na gradu, je bilo celo obljubljeno najvišje vojaško odlikovanje. Kolovrat je padel že prvi dan ofenzive, ko je vrh zavzel nemški alpski korpus, medtem ko so se italijanski branilci obdržali na sosednjem Trinškem vrhu. Naslednjega dne je enota nadporočnika Erwina Rommla z osvojenih položajev na območju Kolovrata zavzela Matajur in avstro-ogrsko-nemški armadi odprla pot v Furlanijo.

Leta 2007 je Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju na Kolovratu odprla čezmejni muzej na prostem. Na italijanski strani je muzej sprva urejala Gorska skupnost Ter, Nadiža, Brda (Comunita Montana Ter, Collio e Natisone), sedaj pa je območje prepuščeno skrbi Fundacije. Po muzeju vodi krožna pot, mimo poveljniških, topniških in drugih strelskih položajev, ki so prepleteni v zanimiv sistem strelskih jarkov, kavern in stopnišč, značilnih za pozicijsko bojevanje v gorah (Spletni vir 7).

Drugo projektno pilotno območje Sabotin ima status zgodovinskega območja prve svetovne vojne (Spletni vir 8), kar je neposreden odsev njegove izjemne zgodovinske pomembnosti, povezane zlasti s prvo svetovno vojno in soško fronto. Z izbruhom vojne med Italijo in Avstro-Ogrsko je Sabotin postal eden izmed stebrov obrambe Gorice, t. i. goriškega mostišča, v ta namen so bile zvrtnane številne kaverne in rovi, ki so omogočali učinkovito obrambo in napade z dobro varovanih položajev. V italijanske roke je Sabotin padel v 6. soški ofenzivi, ko se je avstrijska obrambna črta morala umakniti proti Banjški planoti.

Območje Sabotina je že med vojno postajalo spominsko območje, po 12. soški ofenzivi, ko se je v Posočje in na Goriško vrnila avstro-ogrsko vojska ter vojaške oblasti (civilne so se iz begunstva vračale počasi), je bilo sproženo tudi vprašanje memorizacije vojaških žrtev, na kar spominja nekaj bolj ali manj slabo ohranjenih piramid. Italijanska država se je po Rapalski pogodbi in priključitvi ozemlja nekdanjega Avstrijskega Primorja ter dela Kranjske odločila za različne oblike monumentalnega spominjanja in slavljenja žrtev 4. vojne za neodvisnost, v kateri je Italija zaključila svoj združevalni proces. Na območjih nekdanjih zmag italijanske vojske so začeli nastajati muzeji na prostem, t. i. sveta območja (*zone sacre*), med njimi tudi Sabotin, ki je postal cilj vodenih turistično-

spominskih obiskov z natančno opisanim itinerarijem, saj so območja nekdanjega bojišča in italijanska vojaška pokopališča postala cilj skrbno zasnovanih spominskih »romanj« – ta so se po letu 1938 preusmerila zlasti na novozgrajene kostnice, ki so predstavljale simbol kolektivne žrtve italijanskih vojakov za združitev Italije (*Sui Campi di battaglia*, 1927).

Ko je Sabotin po osamosvojitvi Slovenije postal dostopen za obiskovalce in obiskovalke, so se odprle nove možnosti tudi za nadaljnje ohranjanje, varovanje in predstavljanje dediščine prve svetovne vojne, vendar ne s slavnim, temveč bolj opominjajočim pristopom. Nastal je Park miru Sabotin z muzejem na prostem in muzejsko zbirko, ki je posvečena vojni na Soči, deloma pa tudi osamosvojitveni vojni. Temelje je iz ruševin nekdanjega poslopja iz leta 1923, kasneje tudi jugoslovanske karavle, postavil zanesešnjak Bogdan Potokar, s podporo projektov INTERREG Slovenija-Italija pa sta zaživela informacijski center in Park miru. Sabotin je z vso pripadajočo infrastrukturo in inovativnim centrom za obiskovalce postal eden izmed gradnikov Poti miru/Walk of Peace.

Tretje pilotno območje je Cerje s Pomnikom braniteljem slovenske zemlje, ki s soško fronto nima neposredne pričevanjske povezave, toda njegova okolica in poti do pomnika so posejane z ostalinami prve svetovne vojne na Krasu. V neposredni okolici izstopata jama Pečinka, ki je zaradi svoje arheološke dediščine razglašena za spomenik lokalnega pomena (GisKD pregledovalnik), in Borojevičev prestol v Lokvici. Jama Pečinka leži na 290 metrih nadmorske višine in je 150 metrov dolga poševna kraška jama z 22 metri višinske razlike; 70 % današnje jame je naravnega izvora. Kapniki in druge kraške tvorbe so poškodovani. Med prvo svetovno vojno je avstro-ogrsko vojska ustanovila poseben jamarski gradbeni oddelek VII. korpusa, ki je raziskoval možnosti vojaške upora-

be naravnih jam in brezen ter v njih iskal tudi izvire pitne vode; vodil ga je speleolog inženir, nadporočnik Alois Peter Bock, v njem pa je deloval tudi slovenski jamar in pobudnik varovanja naravne dediščine, zlasti Škocjanskih jam, Pavel Kunaver (1889–1988). Jamarški oddelek je med vojno raziskal več sto jam in jih preuredil za vojaške potrebe, tako je tudi Pečinka služila kot zavetišče za vojake, najprej avstro-ogrske, v 9. soški bitki pa je prešla v italijanske roke vse do 12. soške ofenzive. Jamo so opremili s pogradi za vojake, častniki so prebivali v ločenih prostorih, na vrhu jame pa je bila postavljena opazovalnica z žarometom.

Kamniti Borojevičev stol je postavljen ob obeležju v čast poveljniku VII. avstro-ogrskega korpusa nadvojvodi Jožefu, po katerem je bila poimenovana tudi cesta med Kostanjevico in Lokvico – *Erzherzog Joseph Strasse*, postavili pa so ga pripadniki 43. pehotnega polka iz kraja Caransebeș v Romuniji. V okolici je še veliko drugih ostalin soške fronte, ki skupaj s pomnikom na Cerju in vsebinami ob mednarodnem dnevu miru tvorijo spominski Park miru.

Pričujoči prispevek je del projektne naloge, ki temelji predvsem na (prihajajoči) spletni objavi digitalnega arhiva o objavah, projektih in dogodkih, ki se nanašajo na tri projektna pilotna območja v okviru Poti miru/Walk of Peace – Kolovrat, Sabotin in Cerje. Spletni arhiv bo namenjen čezmejni in širši zainteresirani javnosti, ki bo lahko na enem mestu pridobila osnovne podatke o medijski pojavnosti izbranih območij v čezmejnem, slovensko-italijanskem kulturnem, spominskem in dediščinskem prostoru v obdobju od leta 2015 dalje, ko je Pot miru/Walk of Peace postala čezmejna kulturno-turistična pot. Pregled literature pa zajema obdobje od prve svetovne vojne, ko se je na nekaterih krajih že oblikovala spominska krajina (npr. Sabotin), ki je v naslednjem stoletju doživljala vsebinske, državne in ideološko-in-

terpretativne spremembe. Spletni pregled obravnava območja celostno, ne le skozi prizmo zgodovine in njene dediščine, čeprav je ta prevladujoča komponenta med zbranimi zapisi. Spletni arhiv se bo dopolnjeval z novimi enotami vsaj do izteka projekta BeWoP. Onkraj Poti miru: od čezmejnih zgodovinskih raziskav in kulturne dediščine do evropske poti in zgodb.

VIRI IN LITERATURA:

Literatura

GisKD pregledovalnik, <https://geohub.gov.si/ghapp/giskd/?&locale=sl&find=4889> (dostop: 22. 11. 2025).

Skočir, M. 2005: Pomen programov čezmejnega sodelovanja med Slovenijo in Italijo za razvoj obmejnih regij: primer Nove Gorice in Gorice. Diplomsko delo. Ljubljana. <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Skocir-Matej.PDF> (dostop: 22. 11. 2025).

Sui Campi di battaglia del Medio e Basso Isonzo. Milano: Touring Club Italiano, 1927.

Udovič, D. 1999: Celovit pristop k razvoju območja na meji med Slovenijo in našo deželo. V: *Primorski dnevnik*, 25. junija 1999, št. 148, str. 5. *Primorski dnevnik* (25. 6. 1999), letnik 55, številka 16493. <http://www.dlib.si> (dostop: 20. 11. 2025).

Race, H. 2011: Helena Race, Spomenik na Cerju bodo slovesno odprli septembra. 5. 5. 2011. <https://primorske.svet24.si/primorska/goriska/spomenik-na-cerju-bodo-slovesno-odprli-septembra/> (dostop: 15. 11. 2025).

Spletni viri:

Spletni vir 1: Turizem Brda. <https://www.brda.si/sl/spoznaj/narava/2024021412331036/> (dostop: 20. 11. 2025).

Spletni vir 2: Ukmar, Borut, Sabotin – edinstvena gora Primorske. <https://mojpopogled.com/sabotin-edinstvena-gora-primorske-2/> (dostop: 20. 11. 2025).

Spletni vir 3: Naravovarstveni atlas – Natura 2000. <https://www.naravovarstveni-atlas.si/web/profile.aspx?id=N2K@ZRSVNJ&AspxAutoDetectCookieSupport=1> (dostop: 20. 11. 2025).

Naravovarstveni atlas – Natura 2000. <https://www.naravovarstveni-atlas.si/web/profile.aspx?id=N2K@ZRSVNJ&AspxAutoDetectCookieSupport=1> (dostop: 20. 11. 2025).

Spletni vir 4: Učna pot Gimnazije Nova Gorica na Cerju. <https://sites.google.com/view/ucnapotcerje> (dostop: 20. 11. 2025).

Spletni vir 5: Analiza stanja Občina Miren-Kostanjevica, 2010, str. 6. <https://www.miren-kostanjevica.si/wp-content/uploads/2018/12/MIREN-KOSTANJEVICA-PRIOGA-NARAVA.pdf> (dostop: 20. 11. 2025).

Spletni vir 6: Carso 2022–2024, cos'è cambiato dopo i grandi incendi. I risultati delle ricerche ecologico-gestionali degli Atenei di Udine e di

Trieste. 1. marec 2024. <https://qui.uniud.it/ricerca-e-innovazione/carso-20222024-cose-cambiato-dopo-i-grandi-incendi/> (dostop: 20. 11. 2025).

Spletni vir 7: Muzej na prostem Kolovrat. <https://www.thewalkofpeace.com/sl/locations/kolovrat/> (dostop: 12. 11. 2025).

Spletni vir 8: GiskD pregledovalnik. <https://geohub.gov.si/ghapp/giskd/?&locale=sl&find=15446>. (dostop: 22. 11. 2025).

Luca Ciut ob izvajanju avtorskega koncerta *Allow yourself* v ruševinah cerkvice sv. Valentina v sklopu projekta BeWoP. Sabotin, 26. 8. 2025 (foto: Pierluigi Bumbaca, hrani: EZTS GO).